

A helyi pénzek helye és szerepe a gazdaságban

© PERKOVÁTZ Tamás

HA-MI-Összefogunk Európai Szövetkezet, Sopron

tamas@perkovatz.hu

A helyi pénz fogalmának felbukkanása a XXI. századi Magyarországon

„A mai hitelpénz a nemzetközi spekulatív tőkét tápláló hatalmi eszköz, a helyi pénz ellenben az emberi munkát, a valós értéktermelést közvetítő, azt elszámoló intézmény” – ezzel a summázattal indította nyilatkozatát 2008. novemberében a Demokratának Varga István, a Magyar Adófizetők Országos Szövetsége alelnöke. Valójában ez az interjú hozta be a köztudatba a helyi pénz fogalmát, noha a helyi pénzek a pénz kialakulásával egyidősek, s különös hangsúlyt az úgynevezett válság-időszakokban kapnak. Magyarországon Varga István megszólalásáig nemigen foglalkoztak a helyi pénzekkel, annak ellenére, hogy számos működő helyi pénz létezik a környezetünkben, többek között a több mint hetven éve banki elszámoláegységként és hitelpénzként is funkcionáló WIR Svájcban.

Koncentrált kutatásokban a helyi pénz csupán 2011-től jelent meg a Kaposvári Egyetem egyik Uniós Projektjének részeként (TÁMOP 4.2.3 „A Kaposvári Egyetem tudásbázisának innovatív hasznosítása a kutatói bázis utánpótlása, valamint a hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlesztése érdekében” című projekt.)

Cafeteriától pénzhelyettesítőig

Annak ellenére, hogy a Horn-kormány idején hazánkban megjelentek a cafeteria-utalványok – elsősorban francia tulajdonú cégekkel, ezek pénzkihúzó szerepe nem kapott hangot. Az akkori kibocsátók nyilvános adatait összevetve szembeűnő volt a különbség a haszon és a működési költségek között, ami megmutatta, hogy 100 milliárdok folytak ki a cafeteriaán keresztül az országból. 2007-ban ennek ellensúlyozására indítottuk el Sopronban a HAMI utalványcsaládot: olcsóbban, gyorsabban visszaválthatón, helyben. Néhány év alatt elfogadóhelyeink száma meghaladta a három nagy kibocsátó elfogadóhelyeinek számát térségünkben. Ez a szegmens azonban nem fedte le regionális gazdaságunk minden szeletét, ezért az imént idézett interjú után felvettem a kapcsolatot Varga Istvánnal, majd 2009. szeptember 29-én megalakítottuk a HA-MI Összefogunk Európai Szövetkezetet azzal a céllal, hogy „Sopron és vonzáskörzetében a határokon is átnyúló összefüggő járások gazdaságát élénkítse kékf Frank utalvány használatával.” (Alapító Okirat, 2009.) Ahogy honlapunk köszöntőjében megfogalmaztuk: „Ez az első olyan gazdasági európai szövetkezet Magyarországon, ami egy határokon átnyúló térség gazdasági felemelkedésének szolgálatát tűzte ki célul. Hogyan? A lehető legegyszerűbb módon: összefogással.(...) Ez az egyetlen mód, ami politikán, társadalmi formációkon és nyelveken felülemelkedve kiutat adhat a nehézségekből, jelen esetben a válságból.” (www.kekfrank.hu)

Márpedig 2009 óta egyfolytában válságról hallunk. Ki ne tapasztalná környezetében, miként szegényednek el vállalkozások, mennek tönkre családok a monetáris gazdaságpolitika hatására?!

Ha megvizsgáljuk, hogy egy őstermelő és a multinacionális áruházak árai közötti különbség miből adódik, és milyen terheket ró az adott államra, akkor megérthetjük, hogy miért fontos a közösségi összefogás a gazdálkodásban is. Ha az itthon előállított krumpli kg-ját 120 Ft-ért kínáljuk a piacon, akkor abból 100 Ft az itthon maradó munkabér és járulékai (termelő + állam – SZJA, TB), további 10 Ft nyereség is itthon marad a termelőnél és az államnál (TÁNYA), s csupán 10 egység = 10 Ft megy ki a rendszerből akkor, ha az esetlegesen még szükséges – a krumpli előállításához szükséges eszközöket = növényvédőszer, kapa, szék stb. – már Magyarországon nem gyártjuk. Így csupán 10 forinttal csökken a hazai pénzmennyiség, és az állam is könnyebben látja el feladatát, de csak abban az esetben, ha megveszik a termelő áruját. Ezzel szemben az idegen tulajdonú hipermarket-láncok esetében az olcsóbban kínált termék ára (80 Ft) a következőként bontható részeire: 5 Ft iaz itthon maradó költség = a rendszerfenntartó logisztikára (infrastrukturális költségek és bérek – dolgozók + állam), valamint a nyereségadó 0,5 forint. Viszont a 4,5 Ft tiszta nyereség és a beszerzési ár (külföldi termék) 70 Ft kimegy az országból. A multinacionális kereskedőláncok eredmény mérlege jól mutatja, hogy szinte az utolsó fillérig kiviszik az országból az eredményt. Tehát a látszat néha csal: nekünk, egyéneknek a nyolcvan forintos ár tűnik olcsóbbnak, de az adatok fehéren-feketén mutatják: hosszú távon, az ország és a saját jövőnk szempontjából a magasabbnak látszó (120 Ft-os) hazai termék megvásárlása lenne előnyösebb. Magyarországon kevés a hazai tulajdonú, helyi vállalkozás. Az elmúlt 20 évben a globalizáció által ránk erőltetett neoliberalis közgazdaságtan oltárán áron alul eladtuk szinte minden értékünket, minden vagyonunkat.

Külföldi tulajdon aránya a jegyzett tőkében (%), 2002

Biztosítási szektor	90,0 %	Posta és Távközlés	58,6 %
Bankszektor	82 %	Keresked., jármű, közsz.cikk jav.	54,7 %
Gépipar	75,1 %	Kohászat	52,9 %
Építőanyag ipar	62,6 %	Nagykereskedelem	51,6 %
Kiskereskedelem	62,0%	Könnyűipar	48,4 %
Élelmiszeripar	61,0 %	Villamosenergia ipar	43,0 %
Vegyipar	59,8%	Közúti jármű, üzemany. ker.	42,4 %
Földgázipar	59,0 %	Bányászat	42,0 %

A Lóránt Károlytól származó APEH adatsor bemutatja, hogy a hazai gazdaság fő szektorai mind 50% fölötti arányban külföldi kézben vannak. A KSH adatbázisának adataira alapozva ezek után kiszámoltam a lakosság-arányos illetőleg dolgozó-arányos forráskiáramlást:

Forrás kiáramlás Magyarországról a nemzeti jövedelem - bruttó hazai termék különbsége, a lakosság száma és a munkavállalók száma alapján							
	bruttó hazai termék	nemzeti jövedelem	Δ	Magyarország lakossága	Egy főre eső forrás kiáramlás	Egy dolgozóra eső forrás kiáramlás*	
	értéke, folyó áron, milliárd Ft-ban			fő	Ft/év	Ft/év	Ft/hó
1980				10 709 463			
1990				10 374 823			
1995	5 727,8	5 540,5	-187,3	10 320 000	-18 731,4	-48 029,2	-4 002,4
1996	7 011,2	6 745,8	-265,3	10 300 000	-26 532,2	-68 031,3	-5 669,3
1997	8 691,9	8 229,6	-462,3	10 280 000	-46 234,5	-118 550,0	-9 879,2
1998	10 280,9	9 716,3	-564,7	10 260 000	-56 465,1	-144 782,3	-12 065,2
1999	11 443,5	10 795,5	-648,0	10 240 000	-64 797,6	-166 147,7	-13 845,6
2000	13 089,0	12 439,8	-649,2	10 220 000	-64 920,8	-166 463,6	-13 872,0
2001	15 103,9	14 344,1	-759,8	10 200 298	-75 978,1	-194 815,6	-16 234,6
2002	17 119,4	16 229,0	-890,4	10 174 853	-89 039,4	-228 306,2	-19 025,5
2003	18 738,2	17 867,2	-871,0	10 142 362	-87 101,5	-223 337,2	-18 611,4
2004	20 665,0	19 584,8	-1 080,3	10 116 742	-108 025,8	-276 989,2	-23 082,4
2005	22 018,3	20 829,9	-1 188,4	10 097 549	-118 842,0	-304 723,1	-25 393,6
2006	23 675,0	22 398,9	-1 276,1	10 076 581	-127 612,5	-327 211,5	-27 267,6
2007	24 989,9	23 244,3	-1 745,6	10 066 158	-174 559,9	-447 589,5	-37 299,1
2008	26 543,3	24 841,5	-1 701,8	10 045 401	-170 184,3	-436 370,0	-36 364,2
2009	25 626,5	24 511,3	-1 115,2	10 030 975	-111 521,0	-285 951,3	-23 829,3
2010	26 607,3	25 347,4	-1 259,9	10 014 324	-125 990,6	-323 052,8	-26 921,1
2011	27 886,4	26 505,6	-1 380,8	9 985 722	-138 079,5	-354 050,0	-29 504,2
2012				9 957 731			

GDP GNI különbsége nem más, mint nagyságrendben az az összeg, amit gyakorlatilag profit formájában a külföldi tulajdonú cégek kivisznek hazánkból. (A valóságban a GNI tartalmazza a magyar cégek külhoni befektetéseinek eredményét is, valamint a Magyarországon letelepedett cégek vitathatatlanul pozitívan hatnak a hazai szolgáltató iparra stb. is. Önkényesen a GNI ezen két összetevőjét azonosnak feltételezem, így a KSH adatai felhasználhatók a fent leírt összevetésre!) A fekete oszlop a lakosság szám: 20 év alatt majdnem egymillió fővel csökkent hazánk lakossága. Utána ezt a különbséget elosztottam a lakosság számával. Minden évben ez a profit 130 ezer forintra rúg, vagyis több mint 10 ezer forintot lehetne havonta kiosztani minden egyes állampolgárnak (a csecsemőtől az agg öregig), ha magyar kézben lettek volna ezek a vállalatok. De még elborzasztóbb a kép, ha a leírtakhoz hozzáadjuk az adósságunk éves tőketörlesztési és kamat fizetési tételeit is.

Becsült forrás kiáramlás Magyarországról 2011-ben				
	Érték	Egy főre eső forrás kiáramlás	Egy dolgozóra eső forrás kiáramlás*	
	milliárd Ft	Ft/év	Ft/év	Ft/hó
Nemzeti jöv. - bruttó hazai term. különbség :	-1 380,8	-138 276,9	-354 050,0	-29 504,2
Adósságállomány tőke törlesztése :	5 577,3	558 525,5	1 430 071,8	119 172,7
Adósságállomány kamat törlesztése :	3 346,4	335 115,3	858 043,1	71 503,6
Összesen :	7 542,9	755 363,8	1 934 065,0	161 172,1

* Az adósságállomány a GDP-hez mért kb. 80%, átlagos évi 6%-os kamat, valamint átlagosan 10 év futamidőt, 3,9 millió fő dolgozót alapul véve.

Mivel erről sok adatot nem találtam a KSH adatbázisban, abból a becslésből indultam ki, hogy a GDP-hez viszonyítva 200%-os az adósságunk, és 6 %-ra tehető az éves kamat, amit hazánknak, vagyis mindannyiunknak ki kell fizetnie. Bár valószínűleg rövidebbek a futamidők: átlag 10 évvel számoltam. Ha összeadom a GDP-GNI különbséget az éves kamatteherrel, hozzáadom a tőketörlesztést, akkor

755 ezer forintot kapok egy főre vetítve. De még borzasztóbb számot kapok akkor, ha abból indulok ki, hogy 3.900 ezer ember dolgozik ma Magyarországon. A többiek vagy fiatalok, gyermekek, vagy öregek, esetleg munkanélküliek vagy segélyen élnek. Ebben az esetben pedig 2.000,000 Ft összeget látnak alul, ami annyit jelent, hogy minden keresőnek havonta több mint 160.000 Ft-ját viszi el ez a rendszer. Eredmény: mindenki = (lakosság + hazai vállalatok + önkormányzatok + állam) folyamatosan elszegényedik. Ez a permanens, a jelen pillanatban is működő rendszer tesz bennünket rabszolgává a saját szülőföldünkön.

A XX. Század első felében az első két világháború között a Magyarországon működő társadalmi-gazdasági viszonyok – bár nem voltak tökéletesek, de sokkal egészségesebben működtek, mint napjainkban. Ezt jelzi: az első világháború utáni trauma (Trianon) ellenére a lakosság lélekszámának gyarapodása, a társadalom minden területén tapasztalható „vitalitás” mind a mai napig ható eredményeket produkált.

Megállapítható, hogy az elért eredmények alapvetően nem a ma működő pénzügyeknek és gazdaságpolitikának köszönhető, hanem az erős helyi közösségeknek, és az azok láncolatából összeálló erős államnak, és a geográfiai alapokon szerveződött közösségeken túl a társadalmat alkotó különböző csoportok erős önazonosság-tudatára és összetartására vezethetők vissza. Külön ki kell emelni az agráriumból/ban élők közösségét, amely évezredes tudást ötvöző értékrendjével a Magyarországnak nevezett közösség alapegységét, bázisát jelentette. Bár a példaként idézett időszak is a napjainkhoz hasonlatos „hitelpénzt” is használt csereeszközként, azonban a helyi forrásokat megőrző, helyi megoldások szerepe sokkal jelentősebb volt. A társadalom meghatározó részét alkotó agrár lakosságnak nem volt szüksége a globál világ szivattyúként működő csereeszközére, hanem – mai szóhasználattal élve – a GDP-körön kívül állított elő értékeket (például: kalákában felépített otthonok, helyben előállított élelmiszerek fogyasztása, az éltető víz helyben és ingyen, energiaigény is döntően helyi forrásból).

A közösség meggyengülése az ún. szocializmus időszakában következett be, ahol szisztematikusan felszámolták a társadalom alapját képező hagyományos vidéket a „magőr” értékrendjével, lakosságával együtt. Gyökértelen, értékvesztett proletárt faragtak belőlük, az összetartó közösségekkel szemben mind hangsúlyosabbá vált a manipulálható, irányítható tömeg szerepe. Ráadásul az értékteremtő környezet egyik legfontosabb befolyásoló eszközévé vált – a tudomány fejlődése következtében – a média. Ezek együttes hatása napjainkban az, hogy a helyi közösségek szinte visszafordíthatatlanul meggyöngültek, már nem is képesek felismerni saját érdeküket, arról nem is beszélve, hogy otthon, szülőföldjükön boldog, tartalmas életet élhetnek. A jelenünk nehézségeiből való kiutat a különböző közösségek megerősítése jelenti, és ennek szerény, de fontos eszköze a helyi pénznek nevezett forgatható utalvány is. A helyi pénz használata két fontos területet stabilizál és erősít:

A legfontosabbat, a humán tőkét, a KÖZ-t, a közösséget (identitás), másrészt pedig a materiális források helybentartását, ami a helyi gazdaság stabilizálódásához és későbbi megerősödéséhez fog vezetni.

A helyi pénz használatának legfontosabb célja, hogy a helyi közösség tagjai igényeiket =szükségleteiket otthon, saját szülőföldjükön tudják kielégíteni. Ez jelenti a fizikai és anyagi szükségleteken túl hangsúlyosan azon igényeinket is, amely az embert emberré teszi, tehát a szellemi és lelki igények helybeni kielégítését is.

Jelenleg három helyi pénz rendszer működik Magyarországon: a Kékfrank, a Balatoni Korona és a Bocskai Korona, bevezetés előtti stádiumban van a Rábaközi Tallér. Mindegyiknek jellemzője, hogy egy adott régióra, területre koncentrál,

mindegyik rendelkezik egy kibocsátó szervezettel, amelyik eljuttatja a rendszer tagjaihoz és partnereihez a helyi pénzt. Tehát mind földrajzilag, mind pedig a használók tekintetében (a rendszerhez tartozó vállalkozások, magánszemélyek) zárt körben mozog.

A helyi pénznek nevezett forgatható utalványok előnyei:

1. növeli a helyi gazdaságban a csereeszköz mennyiséget (jelenünk gazdaságának pénzügyi válságának helyzete arra a tényre vezethető vissza, hogy a helyi gazdaságban a szükségesnél, az elégségesnél kevesebb csereeszköz van forgalomban, mint az elvárható lenne. A hiány öt-tíz százalékra tehető. Amikor helyi pénzt használunk, akkor a helyi pénz mint hajdan a globál-pénz, ellátja a csereeszköz-és értékmérő szerepet, addig a fedezetéül szolgáló forint növeli a fedezetet kezelő pénzintézetünk hitel-kihelyezési potenciáját, ergo megduplázódik a gazdaságban lévő csereeszköz mennyisége, hiszen a fedezet-forint újabb hitel-pénz teremtésének előfeltétele.)
2. a helyi pénz gyorsabban forog, mint a hagyományos globál-pénz. Ezáltal adott időegység alatt több gazdasági szereplőt képes összekötni, tehát dinamizálja a lokális gazdaságokat. Ezzel szemben a forintot adott esetben érdemes kivonni a gazdasági körforgásból, mert „kamatot kapunk” utána.
3. a leírtakkal együtt viszont ameddig a helyi pénzünket használjuk, addig a fedezetként a pénzintézetben letett forintunk a mindenkori jegybanki alapkamat függvényében kamatozik.
4. a körben lévő helyi pénzt használók egymásnak kedvezményt nyújtanak, s ezen keresztül elmélyítik az egymás közti kapcsolatokat. Új fontos közösség: a helyi pénzt használók közössége jön létre és erősödik meg. Továbbá a kedvezményeknek köszönhetően a körön kívüliek is érdekeltek lesznek a használatában, mert hiszen többet fog érni a pénzük helyi pénzben, mint forintban, hiszen a kedvezményeknek köszönhetően több árut tudnak szerezni helyi pénzben, mint forintban.
5. az adott lokalitás egy új jellegzetességgel gyarapszik, aminek komoly hatása lesz az idegenforgalomra.
6. a legfontosabb előny: a közösség-centrikus felfogás erősödik az individuális látásmóddal szemben (sohasem a gazdaság és a pénzügyek oldják meg az emberek problémáit, járulnak hozzá céljaik – különböző igényeik – kielégítéséhez, hanem a humántőke, és a humántőke által létrejövő erős közösségek.

A helyi pénzek használatának hátránya, hogy az adott lokalításban a hagyományos globál-pénz mellett a helyi pénzt is kezelni kell (adminisztrálni, könyvelni stb.). Ez kétségtelenül esetenként többletmunkát igényel, nagyobb odafigyelést az elfogadó helyeket illetően (hol használhatom fel, hol nem).

A 2013. február 22-e óta működő Helyi Pénzek Szövetségét alapító három szervezet és maga a szövetség alapító okiratában kijelenti:

„A magyarországi helyi pénzek – a Kékfrank, a Balatoni Korona, a Bocskai Korona – létrehozói mély meggyőződéssel vallják: szülőföldünk értéke közösségünk ereje. Minden közösségnek jogában áll önmaga gyarapodását, boldogulását minden eszközzel előmozdítani a hagyományok megőrzése, a szülőföldünk értékeinek megtartása mellett. Kultúránk fenntartása és gyarapítása csakis erős gazdasági háttérrel lehetséges, melynek egyik eszköze a közösséget is építő saját fizetőeszköz.

Az alkotók meggyőződése, hogy az együtt élők egymás iránti bizalma komoly és növelhető tőke, melyet a körükben használt fizetőeszköz fokoz, növelve a saját áruk, szolgáltatások iránti keresletet és a közösség összetartó erejét. A közkeletűen helyi pénznek mondott közösségben forgó pénz helyettesítő utalvány alkotói felelősnek tekintik magukat az általuk létrehozott fizetőeszköz jog- és szakszerű alkalmazásáért és a használók érdekei védelméért. Ezért a három helyi pénzt működtető szervezet szakmai együttműködési céllal létrehozta a Helyi Pénzek Szövetségét, tisztelettel várva hasonló aktivitásban érdekelt csatlakozását.

A Helyi Pénzek Szövetségének célja, hogy elősegítse a közösségek fizetőeszközeinek biztonságos bevezetését; sikeres használatát; a jó gyakorlat terjesztését; az újdonságból eredő félreértések csökkentését; az utalványok fedezetének közérdekű körültekintő kezelését, és részt vegyen az új fizetési módokat támogató szabályok megalkotásában.

E dokumentumot aláíró szervezetek képviselői kijelentik, hogy őket a Helyi Pénzek

Szövetsége megalapításakor a fokozott társadalmi felelősségvállalás, a közjó és a közösségi élet iránti elkötelezettség és eleink teremtette közös kultúránk megőrzésének és gyarapításának szándéka vezérli.”

(Aláírók: HA-MI-ÖSSZEFOGUNK Európai Szövetkezet – Perkovátz Tamás; Balatoni Korona Zrt. – Leitold László; Hajdúnánási Holding Zrt. – Dr. Horváth Tibor, valamint a szövetség elnöke: Varga István.)

2013. március 22-én a Helyi Pénzek Országos Szövetségének első nyilvános bemutatkozásán az alábbi szervezetek aláírásukkal is kinyilvánították egyetértésüket és támogatásukat: a Nyugat-magyarországi Egyetem, a Soproni városi kereskedelmi és Iparkamara, a Sopron és vidéke Ipartestület, a Soproni Evangélikus Egyházmegye, valamint Baja önkormányzata, a Rábaköz Vidékfejlesztési Egyesület valamint a Pilisi Korona belső elszámoló rendszer is.

Összefoglalva: a különböző helyi pénzek használata nem cél, hanem eszköz. Azért használjuk, mert növeli a helyi termékek és szolgáltatások keresletét, mert fokozza az egymás iránti bizalmat, mert elmélyíti az egymás iránti szolidaritást, s ezáltal gyarapítja közösségünk erejét. (További linkek: www.kekfrank.hu, www.bocskaiakorona.hu, www.balatonikorona.hu.)